

Nederlanders en Molukkers: een eeuwig verbond?

In de Nieuwe Kerk te Amsterdam is een tentoonstelling te bezichtigen over vijfduizend jaar Marokkaanse kunst en cultuur. Deze tentoonstelling maakt deel uit van de viering van vierhonderd jaar Nederlands-Marokkaanse betrekkingen.

Weinig mensen weten, dat in 2005 ook vierhonderd jaar betrekkingen tussen Nederland en de Molukken te herdenken zijn. Op 23 februari 1605 werd namelijk de Portugese vesting op Ambon aan de Verenigde Oostindische Compagnie overgedragen.

Naar aanleiding van deze historische gebeurtenis schreef vakdidacticus Tom van der Geugten in opdracht van het Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers (LSEM) twee lesbrieven: een voor de bovenbouw havo/vwo en een voor het vmbo. Ze laten leerlingen kennismaken met de historische gebeurtenissen in 1605 en daarna. Ook maken ze hen bewust van het belang daarvan voor de relatie tussen Nederlanders en Molukkers.

Na hun aankomst stuurde de kapitein van de Portugezen iemand om hen het volgende te vragen: 'Waar komt deze oorlogsvloot vandaan?' Zij antwoordden: 'Deze vloot komt uit Holland'.

Daarna zeiden zij tegen de kapitein van de Portugezen: 'Verlaat dit land'.¹

Dit citaat is afkomstig uit *Historie van Hitu*, in de zeventiende eeuw geschreven door de Hituese imam Ridjali. De *Historie van Hitu* is de enige bewaard gebleven bron die de geschiedenis van Ambon na de komst van de Portugezen (1512) en de voc (1599) beschrijft vanuit een Moluks perspectief.

Het is een boeiend werk voor eenieder die geïnteresseerd is in het ontstaan van de betrekkingen tussen Nederlanders en Molukkers in de zeventiende eeuw.

De overdracht van de vesting op Ambon aan de voc werd door bevelhebber Steven van der Haghen naderhand beschreven als een 'seer heerlijke victorie' voor de Staten-Generaal en de voc, een 'memorable victorie'. Dat was het zeker: de overname van de Portugese vesting vormde het begin van het Nederlandse koloniale rijk. Vanaf deze overname werd de voc naast handelsonderneming ook landsheer.² De Molukse kruidnagelproducenten

waren erg gelukkig met het vertrek van de Portugezen. Nadat de Portugese vesting in Nederlandse handen was gekomen, sloten zij een verdrag met de voc over het specerijenmonopolie. Hierin zwoeren zij 'soo langhe als wy leven' trouw aan de Staten-Generaal, prins Maurits en de gouverneur van Ambon.³

Het verdrag dat toen werd gesloten, werd in latere tijd 'eeuwig verbond' genoemd.

Wat staat er in de lesbrieven en hoe is dat uitgewerkt?

De twee lesbrieven hebben de overname van de Portugese vesting in 1605 als uitgangspunt, en gaan vervolgens in op de ontwikkelingen in de betrekkingen tussen Nederlanders en Molukkers vanaf 1605 tot heden. Leerlingen lezen over de Nederlands-Molukse geschiedenis, maar kunnen zich er ook iets visuels bij voorstellen door de beeldbronnen die in de lesbrieven zijn opgenomen.

De lesbrief voor havo/vwo is opgezet volgens het nieuwe examenprogramma havo/vwo voor 2007 (conceptversie 2004; zie www.tweedefase-loket.nl). Dit is afgeleid van de voorstellen in het rapport De Rooy (2001).

Auteur Tom van der Geugten: *'Met de lesbrieven kunnen docenten en*

Coreline Boot studeert geschiedenis aan de Universiteit Utrecht.

Nederlanders en Molukkers 1605 - 2005:

een eeuwig verbond?

LANDELIJK STEUNPUNT EDUCATIE MOLUKKERS

VMBO

leerlingen ervaring opdoen met deze vernieuwing van het examenprogramma. Ik heb gezocht naar een manier om drie examendomeinen in concreet lesmateriaal uit te werken: historisch besef, oriëntatiekennis en diachronische thematieken.*

De lesbrief begint met 'Wat weten we al?' Dit kunnen leerlingen samen maken. Doel ervan is het activeren van de voorkennis ter voorbereiding op de po. Ze hanteren het chronologisch kader met de indeling van de geschiedenis in tien tijdvakken en de daarbij behorende kenmerken. De po wordt zelfstandig en individueel gemaakt ter oefening of ter toetsing. De leerlingen houden een logboek en een reflectieverslag bij. Met een flink aantal tekstbronnen voeren ze de praktische opdracht uit met een gegeven vraagstelling over de Nederlands-Molukse geschiedenis van 1605 tot heden.

Door de vraagstelling is de lesbrief bruikbaar als uitwerking van het domein over westerse en niet-westerse culturen in het huidige én toekomstige examenprogramma.

De lesbrief voor vmbo is anders uitgewerkt dan die voor havo/vwo. In de lesbrief voor havo/vwo ligt het zwaartepunt bij de ontwikkelingen in de Nederlands-Molukse relatie op lange termijn tussen 1605 en heden.

De lesbrieven voor de bovenbouw havo/vwo en vmbo zijn uitgegeven door het Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers (LSEM).

De lesbrief voor havo/vwo kost € 3,25, die voor vmbo € 2,75. Samen kosten de lesbrieven € 5,-.

Ze zijn te bestellen door het bedrag te storten op bankrekeningnummer 68.74.11.084 t.n.v. LSEM, o.v.v. lesbrief 1605-2005 havo/vwo, lesbrief 1605-2005 vmbo of lesbrieven 1605-2005.

Nadere informatie is te vinden op de website van het LSEM: www.lsem.nl

VAARDIGHEDEN

In de zes opdrachten van deze lesbrief beoefen je de volgende tien examenvaardigheden:

- 1 Gebruik maken van verschillende typen historisch bronnenmateriaal.
- 2 Gegevens ordenen.
- 3 Bronfragmenten selecteren; daarbij letten op felten en meningen.
- 4 Gegevens beoordelen op bruikbaarheid, betrouwbaarheid en representativiteit.
- 5 Gegevens analyseren en een eigen standpunt weergeven en toelichten.
- 6 Rekening houden met de standplaatsgebondenheid van bronnen.
- 7 Rekening houden met je eigen standplaatsgebondenheid.
- 8 Vaststellen waardoor standplaatsgebondenheid bepaald werd/wordt.
- 9 Je verplaatsen in opvattingen, waarden en motieven van mensen in het verleden; ermee rekening houden dat zij niet over dezelfde kennis konden beschikken als wij nu (inleving).
- 10 Opvattingen, waarden en motieven, waardoor mensen in het verleden werden geleid, vergelijken met die van jezelf en van tijdgenoten.

De inhoud van de lesbrief voor vmbo beperkt zich tot de relatie tussen Nederlanders en Molukkers in de zeventiende eeuw. Hiermee wordt de betreffende eindterm over de voc en het gebruik van diplomatie en geweld ter verkrijging en bescherming van monopolieposities uitgewerkt.

Het vmbo-examen wordt voorlopig nog niet herzien. De lesbrief is daarom niet opgezet volgens De Rooy. In plaats daarvan is hij opgebouwd rondom verhalen en examenvaardigheden.

Van der Geugten hierover: *'Verhalen hebben niet alleen een positieve uitwerking op het enthousiasme van vmbo-leerlingen voor geschiedenis, maar maken het vak voor hen ook realistischer. De opdrachten die ze bij deze verhalen maken, vormen een*

oefening in lastige examenvaardigheden. Naast kennis worden immers ook historische vaardigheden getoetst op het examen. Ik hoop dat docenten bij de lesbrief hun leerlingen er nog eens op wijzen hoe belangrijk het is om de standplaatsgebondenheid van bronnen van verschillende partijen te doorzien'.

De leerlingen kunnen de opdrachten in de lesbrief zelfstandig uitvoeren. Bij de opdrachten worden de betreffende vaardigheden vermeld, waardoor leerlingen deze bewust oefenen. Met het antwoordmodel kunnen ze zichzelf controleren.

In de docentenhandleiding wordt nog een leuke instap voorgesteld met speculaasjes: een Nederlandse leekernij uit de zeventiende eeuw. Molukse specerijen vormen daarvan nog steeds – niet toevallig – belangrijke ingrediënten.

OPDRACHT 1 WAT WETEN WE AL?

Met de opdrachten in deze lesbrieff verdiep je je in meer dan vier eeuwen Nederlands-Molukse geschiedenis. Daarbij komt je kennis van die eeuwen goed van pas. In deze opdracht ga je kijken wat je al weet. Je werkt samen in een groepje van ongeveer vier leerlingen. Op de volgende pagina staan twaalf tekstfragmenten. Daaronder vind je het chronologisch kader met de indeling van de geschiedenis in vijf periodes en tien tijdvakken. Vermeld zijn de belangrijke kenmerken per tijdvak, de tijdgrenzen en nog enkele andere benamingen.

a Bestudeer de tekstfragmenten en het chronologisch kader. Stel per tekstfragment vast bij welk tijdvak en welk kenmerk het hoort. Noteer telkens het gekozen tijdvaknummer en de kenmerkletter. Probeer deze opdracht eerst zo goed mogelijk samen zonder hulpmiddelen uit te voeren. Raadpleeg vervolgens hulpmiddelen zoals tijdvakkenposters, schoolboeken voor de onderbouw of andere naslagwerken, zoals *Wolters' geschiedenis in je pocket*.

b Verdeel de tekstfragmenten over je groepje. Bereid een korte uitleg voor over 'jouw' fragmenten en de gekozen tijdvakken en kenmerken. Maak van elk kenmerk duidelijk dat het typerend is voor een bepaald tijdvak.

c Bespreek in je groep de gekozen tijdvakken en kenmerken in chronologische volgorde. Groepsleden geven om de beurt hun uitleg.

d Bedenk samen antwoorden op de volgende vraag: Wat voor nut heeft het om kennis te hebben van het chronologisch kader?

HAVO-VWO

VRAAGSTELLING

Hoofdvraag

Is 'een eeuwig verbond' een goede naam voor de relatie tussen Nederlanders en Molukkers vanaf hun eerste ontmoeting tot heden?

Deelvragen

- 1 Hoe kwamen Nederlanders en Molukkers met elkaar in contact en welke motieven speelden daarbij een rol?
- 2 In hoeverre ging het bij de Nederlands-Molukse relatie om geweld, diplomatie, overheersing en verzet?
- 3 Welke vormen van wederzijdse culturele beïnvloeding vonden plaats?
- 4 Op welke manieren speelde migratie een rol?
- 5 Bedenk zelf een vijfde, bij de hoofdvraag passende deelvraag met een daarop aansluitende hypothese.

Ten slotte

De Nederlands-Marokkaanse betrekkingen krijgen op grote schaal aandacht in 2005. Dat gebeurt op kleinere schaal met de relatie tussen Nederlanders en Molukkers in de vorm van activiteiten van het LSEM, waaronder deze lesbrieven. Met de lesbrieven kunnen docenten en leerlingen de koloniale geschiedenis benaderen vanuit Nederlands én Moluks perspectief, waarbij recht wordt gedaan aan beide culturen. De beeldvorming betreffende de koloniale geschiedenis vraagt

voortdurend om actualisering. Dat geldt zeker voor de Nederlands-Molukse geschiedenis. De relatie tussen de Nederlandse en Molukse cultuur is tot op de dag van vandaag actueel. Docenten en leerlingen die met de lesbrieven gaan werken, zullen ontdekken op welke manieren de benaming 'een eeuwig verbond' recht doet aan vier eeuwen contacten tussen Nederlanders en Molukkers.

Noten

- 1 Hans Straver, Chris van Fraassen en Jan van der Putten (red.), *Ridjali Historie van Hitu. Een Ambonse geschiedenis uit de zeventiende eeuw* (LSEM, Utrecht 2004), p. 135.
- 2 Gerrit Knaap, *Kruidnagelen en Christenen. De Verenigde Oost-Indische Compagnie en de bevolking van Ambon 1656-1696* (KITLV, 2e druk; Leiden 2004), pp 35-56.
- 3 François Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indiën II, 2. Ambonsche Zaken*

Literatuur

Germen Boelens, Chris van Fraassen en Hans Straver, *Natuur en samenleving van de Molukken* (LSEM: Utrecht 2001).

Een encyclopedisch boek dat goed bruikbaar is voor praktische opdrachten en profielwerkstukken geschiedenis.

Magdaleen Kingmans, Xaf Lasomer en Jaap Tuit, *Op zoek naar een eigen plek. Een geschiedenis van Molukkers in Nederland* (LSEM: Utrecht 1997).

In dit boek wordt de voorgeschiedenis van Molukkers beschreven, hun overtocht naar Nederland en de eerste decennia van hun verblijf in woonoorden en woonwijken. Een goed leesbaar boek met veel foto's.

Chris van Fraassen en Hans Straver (red.), *G.E. Rumphius De Ambonse eilanden onder de VOC* (LSEM: Utrecht 2002).

Een goede vertaling van de zeventiende-eeuwse landbeschrijving van VOC-dienaar Rumphius.

Hans Straver, Chris van Fraassen en Jan van der Putten (red.), *Ridjali Historie van Hitu. Een Ambonse geschiedenis uit de zeventiende eeuw* (LSEM: Utrecht 2004). Vertaling van de tekst van de zeventiende-eeuwse Ambonse historicus Ridjali.

Genoemde werken zijn verkrijgbaar bij het LSEM. Ga voor meer informatie naar www.lsem.nl en klik 'toko buku maluku' aan.